

Zbiór Orzeczeń

Sprawa C-336/19

**Centraal Israëlitisch Consistorie van België i in.
przeciwko
Vlaamse Regering**

(wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Grondwettelijk Hof)

Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 17 grudnia 2020 r.

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona zwierząt podczas ich uśmiercania – Rozporządzenie (WE) nr 1099/2009 – Artykuł 4 ust. 1 – Obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem – Artykuł 4 ust. 4 – Odstępstwo w ramach uboju rytualnego – Artykuł 26 ust. 2 – Możliwość przyjęcia przez państwa członkowskie przepisów krajowych w celu zapewnienia dalej idącej ochrony zwierząt w przypadku uboju rytualnego – Wykładnia – Przepisy krajowe wymagające, w przypadku uboju rytualnego, odwracalnego ogłuszenia, które nie może spowodować śmierci – Artykuł 13 TFUE – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej – Artykuł 10 – Wolność religii – Wolność uzewnętrzniania religii – Ograniczenie – Proporcjonalność – Brak konsensusu między państwami członkowskimi Unii Europejskiej – Zakres uznania przyznany państwom członkowskim – Zasada pomocniczości – Ważność – Zróżnicowane traktowanie uboju rytualnego i uśmiercania zwierząt podczas polowań lub łowienia ryb, a także podczas imprez kulturalnych lub sportowych – Brak dyskryminacji – Artykuły 20, 21 i 22 karty praw podstawowych

1. *Rolnictwo – Zbliżanie ustawodawstw – Ochrona zwierząt podczas ich uśmiercania – Obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem – Odstępstwo w ramach uboju rytualnego – Bardziej restrykcyjne przepisy krajowe – Możliwość przyjęcia przez państwa członkowskie przepisów krajowych w celu zapewnienia dalej idącej ochrony zwierząt w przypadku uboju rytualnego – Zakres*
[Artykuł 13 TFUE; Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 10; rozporządzenie Rady nr 1099/2009, motywy 15, 18, 20, art. 2 lit. f), art. 4 ust. 4, art. 26 ust. 2 akapit pierwszy lit. c)]

(zob. pkt 43, 44, 47, 48)

2. *Rolnictwo – Zbliżanie ustawodawstw – Ochrona zwierząt podczas ich uśmiercania – Obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem – Odstępstwo w ramach uboju rytualnego – Bardziej restrykcyjne przepisy krajowe – Przepisy krajowe wymagające, w przypadku uboju rytualnego, odwracalnego ogłuszenia, które nie może spowodować śmierci – Dopuszczalność – Naruszenie wolności religii – Brak*
[Artykuł 13 TFUE; karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 10; rozporządzenie Rady nr 1099/2009, motyw 2, art. 4, art. 26 ust. 2 akapit pierwszy lit. c), art. 4]

(zob. pkt 51, 55, 60, -63, 65, -68, 71, 74–79, 81; pkt 1 sentencji)

3. *Rolnictwo – Zbliżanie ustawodawstw – Ochrona zwierząt podczas ich uśmiercania – Obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem – Wyłączenie uśmiercania zwierząt podczas polowań lub łowienia ryb, a także podczas imprez kulturalnych lub sportowych – Odmienne traktowanie uboju rytualnego – Nieporównywalne sytuacje – Naruszenie zasad równości, niedyskryminacji i różnorodności kulturowej, religijnej i językowej – Brak [Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 20, 21 i 22; rozporządzenie Rady nr 1/2009, art. 26 ust. 2 akapit pierwszy lit. c)]*

(zob. pkt 85, 88–95, pkt 2 sentencji)

Streszczenie

W celu wspierania dobrostanu zwierząt w ramach uboju rytualnego państwa członkowskie mogą, bez naruszenia praw podstawowych ustanowionych w karcie, wymagać odwracalnego procesu ogłuszenia, które nie może spowodować śmierci zwierzęcia

Dekret regionu flamandzkiego (Belgia) z dnia 7 lipca 2017r. zmieniający ustawę o ochronie i dobrostanie zwierząt w odniesieniu do dozwolonych metod uboju zwierząt wprowadza zakaz uboju zwierząt bez uprzedniego ogłuszenia, w tym w odniesieniu do uboju wymaganego przez obrzędy religijne. W ramach uboju rytualnego przewiduje on stosowanie odwracalnego ogłuszania, które nie może spowodować śmierci zwierzęcia.

Akt ten został zakwestionowany przez szereg stowarzyszeń żydowskich i muzułmańskich, żądających jego uchylenia w całości lub w części. Ich zdaniem, nie pozwalając wierzącym żydom i muzułmanom na nabywanie mięsa pochodzącego ze zwierząt poddanych ubojowi zgodnie z ich nakazami religijnymi, które sprzeciwiają się technice odwracalnego ogłuszania, dekret narusza rozporządzenie nr 1099/2009¹, a tym samym uniemożliwia wiernym praktykowanie ich religii.

W tym kontekście Grondwettelijk Hof (trybunał konstytucyjny, Belgia) postanowił zwrócić się do Trybunału z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w celu ustalenia przede wszystkim, czy prawo Unii sprzeciwia się uregulowaniu państwa członkowskiego, które w ramach uboju rytualnego wymaga procesu odwracalnego ogłuszenia, które nie może spowodować śmierci zwierzęcia.

Pytanie to skłania Trybunał po raz trzeci² do wyważenia wolności religii zagwarantowanej w art. 10 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”) i dobrostanu zwierząt ustanowionego w art. 13 TFUE i skonkretyzowanego w rozporządzeniu nr 1099/2009.

¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania (Dz.U. 2009, L 303, s. 1).

² Po wyrokach z dnia 29 maja 2018 r., Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen i in. (C-426/16, EU:C:2018:335), a także z dnia 26 lutego 2019 r., Ceuve d’assistance aux bêtes d’abattoirs (C-497/17, EU:C:2019:137).

Ocena Trybunału

Trybunał w składzie wielkiej izby wskazuje przede wszystkim, że ustanowiona w rozporządzeniu nr 1099/2009 zasada ogłuszania zwierzęcia przed jego uśmierceniem odpowiada głównemu celowi ochrony dobrostanu zwierząt realizowanemu przez to rozporządzenie. W tym względzie, o ile rozporządzenie³ dopuszcza praktykę uboju rytualnego, w ramach której zwierzę może zostać uśmiercone bez uprzedniego ogłuszenia, o tyle taka forma uboju jest dozwolona w Unii jedynie na zasadzie odstępstwa i wyłącznie w celu zapewnienia poszanowania wolności religii. Poza tym państwa członkowskie mogą przyjąć przepisy krajowe, które służą zapewnieniu dalej idącej ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania niż ochrona przewidziana w rozporządzeniu w odniesieniu do uboju rytualnego⁴. Rozporządzenie odzwierciedla tym samym fakt, że Unia i państwa członkowskie w pełni uwzględniają wymagania w zakresie dobrostanu zwierząt przy równoczesnym przestrzeganiu przepisów i zwyczajów państw członkowskich związanych w szczególności z obyczajami religijnymi. Niemniej samo rozporządzenie nie zapewnia koniecznego pogodzenia dobrostanu zwierząt z wolnością uzewnętrzniania religii, ale ogranicza się do wyznaczenia ram dla równowagi, którą państwa członkowskie powinny osiągnąć między tymi dwiema wartościami.

Wynika z tego, że rozporządzenie nr 1099/2009 nie sprzeciwia się temu, by państwa członkowskie nakładały obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmiercaniem, który ma zastosowanie również w ramach uboju wymaganego przez obrzędy religijne, pod warunkiem jednak, że czyniąc to, państwa członkowskie przestrzegają praw podstawowych ustanowionych w karcie.

Co się tyczy konkretnie kwestii, czy dekret jest zgodny z tymi prawami podstawowymi, Trybunał przypomina, że ubój rytualny jest objęty zagwarantowaną w art. 10 ust. 1 karty wolnością uzewnętrzniania religii. Wymagając w ramach uboju rytualnego odwracalnego ogłuszenia, wbrew nakazom religijnym wierzących żydów i muzułmanów, dekret wprowadza tym samym ograniczenie w korzystaniu z prawa tych wierzących do wolności uzewnętrzniania religii.

W celu dokonania oceny, czy takie ograniczenie jest dopuszczalne, Trybunał stwierdza przede wszystkim, że ingerencja w wolność uzewnętrzniania religii wynikająca z dekretu jest przewidziana ustawą, a ponadto szanuje istotę art. 10 karty, ponieważ ogranicza się do jednego aspektu szczególnego aktu rytualnego, jakim jest wspomniany ubój, który z kolei nie jest zakazany jako taki.

Trybunał wskazuje następnie, że ingerencja ta odpowiada celowi interesu ogólnego uznawanemu przez Unię, jakim jest wspieranie dobrostanu zwierząt.

W ramach badania proporcjonalności ograniczenia Trybunał dochodzi do wniosku, że środki zawarte w dekrecie pozwalają na zapewnienie właściwej równowagi między znaczeniem przywiązanym do dobrostanu zwierząt a wolnością uzewnętrzniania religii wierzących żydów i muzułmanów. W tym względzie stwierdza on w pierwszej kolejności, że obowiązek odwracalnego ogłuszenia jest odpowiedni do realizacji celu polegającego na promowaniu dobrostanu zwierząt. W drugiej kolejności, co się tyczy konieczności ingerencji, Trybunał podkreśla, że prawodawca Unii zamierzał przyznać każdemu państwu członkowskiemu szeroki zakres uznania w ramach godzenia ochrony dobrostanu zwierząt podczas ich uśmiercania i poszanowania wolności uzewnętrzniania religii. Ukształtował się bowiem konsensus naukowy co do faktu, że uprzednie ogłuszenie jest optymalnym sposobem zmniejszenia cierpienia

³ Artykuł 4 ust. 4 rozporządzenia nr 1099/2009.

⁴ Artykuł 26 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) rozporządzenia nr 1099/2009.

zwierzęcia podczas jego uśmiercania. W trzeciej kolejności, jeśli chodzi o proporcjonalny charakter tej ingerencji, Trybunał zauważa przede wszystkim, że ustawodawca flamandzki oparł się na badaniach naukowych i zamierzał dać pierwszeństwo najnowszej dozwolonej metodzie uśmiercania. Zaznacza on następnie, że prawodawca ten wpisał się w zmieniający się kontekst społeczny i normatywny, charakteryzujący się rosnącym uwrażliwieniem na problematykę dobrostanu zwierząt. Wreszcie Trybunał stwierdza, że dekret nie zakazuje ani nie utrudnia wprowadzania do obrotu produktów pochodzenia zwierzęcego pochodzących ze zwierząt poddanych ubojowi rytualnemu, gdy produkty te pochodzą z innego państwa członkowskiego lub państwa trzeciego.

W konsekwencji Trybunał orzekł, że rozporządzenie nr 1099/2009 w związku z art. 13 TFUE i art. 10 ust. 1 karty nie sprzeciwia się uregulowaniu państwa członkowskiego, które w ramach uboju rytualnego wymaga odwracalnego procesu ogłuszania, które nie może spowodować śmierci zwierzęcia.

Poza tym Trybunał potwierdza ważność rozporządzenia nr 1099/2009⁵ w świetle zasad równości, niedyskryminacji oraz różnorodności kulturowej, religijnej i językowej, gwarantowanych w karcie⁶. Ponadto Trybunał potwierdza ważność rozporządzenia nr 1099/2009 w świetle zagwarantowanych w karcie zasad równości, niedyskryminacji i różnorodności kulturowej, religijnej i językowej. Okoliczność, że rozporządzenie upoważnia państwa członkowskie do podejmowania środków takich jak obowiązkowe ogłuszanie w ramach uboju rytualnego, ale nie zawiera podobnego przepisu dotyczącego uśmiercania zwierząt w ramach polowań i łowienia ryb lub podczas imprez kulturalnych lub sportowych, nie jest sprzeczna z tymi zasadami.

W tym względzie wyjaśnia on, że imprezy kulturalne i sportowe skutkują co najwyżej marginalną produkcją mięsa, która nie ma znaczenia gospodarczego. W konsekwencji nie można takiego wydarzenia racjonalnie postrzegać jako działalności polegającej na produkcji środków spożywczych, co uzasadnia traktowanie jej w sposób odmienny niż operację uboju. Trybunał wyciąga taki sam wniosek w odniesieniu do polowań i rekreacyjnego łowienia ryb. Czynności te odbywają się bowiem w kontekście, którego warunki w odniesieniu do uśmiercania znacznie się różnią od stosowanych wobec zwierząt utrzymywanych w warunkach fermowych.

⁵ W szczególności jego art. 26 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dotyczący możliwości przyjęcia przez państwa członkowskie przepisów krajowych mających na celu zapewnienie zwierzętom dalej idącej ochrony w przypadku uboju rytualnego.

⁶ Artykuły 20, 21 i odpowiednio art. 22 karty.